

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

2016/2

yıl: 7 cilt: VII sayı: 14

Süfyan es-Sevrî'nin İctihat Düşüncesinde Kitap ve Sünnet/Hadis*

Abdülkadir TEKİN**

Özet

Süfyan es-Sevrî (ö. 161) fıkıh mezheplerinin teşekkül ettiği hicri II. Asırda Ebû Hanife ile çağdaş ve fıkhıta “müstakil bir mezhep sahibi” bir âlim olarak bilinmektedir. “Sevrî mezhebi” siyasi, sosyal, vb. sebeplerle hicri VII. asra kadar varlığını sürdürebilmiştir. Süfyan es-Sevrî'nin İslam miras hukukuna ait “el-Ferâiz” isimli eseri dışında günümüze kadar ulaşmış usûl ve fûrûî fıkha dair bir eseri de bulunmamaktadır. Bu çalışmada Süfyan es-Sevrî'nin, kaynaklarda dağınık halde olup bize intikal eden görüşlerinden hareketle icthatlarında Kitâb ve Sünneti/Hadisi kullanırken hangi kriterleri esas aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yer yer diğer mezhep imamlarının görüşlerinden de kullanmış oldukları usûllerden de mukâyeseli olarak faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süfyan es-Sevrî, İctihat, Usûl-ü Fıkh, Kitap, Sünnet/Hadis.

The Book and Sunnah/Hadith in Sufyan al-Thawra's Judicial Opinion

Abstract

Being contemporary with Ebu Hanifa in the 2nd century in AH. in the time when the Islamic school of thoughts appeared, Sufyan al-Thawra (d. 161) has been known to be a Muslim scholar who has his own Islamic school of thought. “Thawra school of thought” managed to survive until the 7th century in AH. With political, and social etc. reasons. There isn't lawful issues and the method works which could survive until today other than the work called “al-Ferâiz” which is about Islamic law of inheritance. In this article from Sufyan al-Thawra's opinions dispersed in various sources and the ones reaching to us, it has tried to be analysed which criteria have been used as using the book and Sunnah/Hadith. Also partly the opinions of other school of thoughts and their methodology, too, have comparatively been used.

Keywords: Sufyan al-Thawra, Judicial Opinions, Methodology of Islamic Jurisprudence Qur'an, Sunnah/Hadith.

* Bu makale *Süfyan es-Sevrî ve Fıkıh İlmindeki Yeri* adlı doktora tezinden istifade edilerek üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku A. B. D.
a_kadirtekin@sinop.edu.tr.

Giriş

II-VIII. yüzyıllar arası fıkıhın bağımsız bir ilim dalı haline gelmesi ve mezheplerin oluşması bakımından önemli bir zaman dilimidir. Hicrî ikinci asırda yaşayan birçok fakih, kendilerinden sonra yüzyıllar boyu takip edilen mezhep imamları olarak görülmüştür. Bu mezheplerin bir kısmı günümüze kadar gelmişse de bir kısmının zamanla tâbileri kalmadığı için tarih sahnesinden silinmiştir. Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778), fıkıh mezheplerinin teşekkül ettiği hicrî ikinci asırda Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile birlikte yaşamış, kendi adıyla anılan müstakil bir mezhep sahibi olan bir âlimdir. Sevrî mezhebi hicrî V. yüzyıla kadar Bağdat ve çevresinde, Şam'da, hicrî VII. yüzyıl sonlarına kadar Dinever, Kazvin, Cürcan, İsfahan ve Horosan bölgesinde, özellikle Dinever ve çevresinde etkili olmuştur. Bu çerçevede Süfyan es-Sevrî'nin mezhebini benimseyenleri ifade etmek için "Sevrî" ya da "Süfyânî" nisbeleri yaygın biçimde kullanılmıştır.¹ Kaynaklar, Bağdat Mansûr Câmii'nde Sevrî mezhebine göre fetva veren son fakih olarak 404/1014 yılında vefat eden Ebû Bekir Abdülğaffar b. Abdirrahman ed-Dineverî'nin ismini kaydeder.²

Süfyan es-Sevrî, Emevî devletinin yıkılmaya yüz tuttuğu bir zamanda dünyaya gelmiş, bu yıkılışa tanık olmuş ve ardından kurulan Abbâsî devleti içerisinde otuz yılını geçirmiştir.³ Süfyan es-Sevrî, Abbâsîler döneminde Halife Mansûr'un kadılık teklifini kabul etmediğinden dolayı hayatının sonuna kadar siyasi idarenin takibine maruz kalarak, sürekli gizlenerek yaşamak zorunda kalmış,⁴ açıktan

1 Halil b. Aybek es-Sâfedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, nşr. Ahmed el-Arnaût ve Mustafa Türki, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâs, 1420, IV, 238; Ebû'l-Mehâsin b. Tağriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire fî Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Muhammed Şeltût, Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1970, XIX, 16; Recep Özdirek ve Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyan es-Sevrî", *DİA*, 2010, XXXVIII, 26.

2 İbn Tağriberdi, *en-Nücûmu'z-Zâhire* IV, 238; Sâfedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XIX, 16.

3 Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001, VIII, 492.

4 Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Hayrâtü'l-Hisân fî Menâkıbi Ebî Hanîfe en-Nu'mân*, nşr. Halil el-Meys, (Beyrut: 1403), s. 88, 89.

öğrenci yetiştirme imkanı bulamamış ve bundan dolayı mezhebin usûl ve fûrû'i fıkha dair yazılı bir birikimi oluşmamıştır. Süfyan es-Sevrî'nin eserlerinden bir kısmı talebeleri tarafından gizlenmiş ve tahribe uğramaktan korunmuş olmasına rağmen günümüze fıkıh alanında sadece İslâm miras hukuku ile ilgili kaleme aldığı "el-Ferâiz" isimli eseri⁵ ulaşabilmiştir.

İslâm düşünce tarihine bakıldığında, ilk dönemlerden itibaren, sahabe nesli ile birlikte nasslara yaklaşımda esas itibarıyla iki ekolün ana çizgilerini, nüvelerini görmek mümkündür. Nassların ulaşmak istediği hedeflerden ziyade, zahirî anlamlarını esas alan Hicaz ehlinin çoğu "ehl-i hadis"; nassların zahirî anlamlarından ziyade, onların gerçekleştirmek istedikleri maksatlarını gözeten Irak ehlinin çoğu ise "ehl-i re'y" olarak isimlendirilmiştir.⁶ Bazı tabakat kitapları, Süfyan es-Sevrî'yi "Hicaz Ekolü" içerisinde değerlendirirken⁷ bazıları "Kûfe Ekolü" içerisinde değerlendirmektedirler.⁸ Süfyan es-Sevrî yaşadığı dönemde gerek Kûfe'de uzun bir süre kalmış olmasından gerekse özellikle hayatının son dönemlerinde Basra ve Hicaz bölgesinde bulunduğundan her iki ekolün özelliklerinden etkilenmiştir. Sevrî'nin kaynaklardan ulaştığımız fikhî görüşleri ile usûl konularıyla ilgili görüşlerinden elde ettiğimiz bilgiler onun her iki ekolden etkilenmekle birlikte, genel anlamda Abdullah b. Mes'ûd'un çizgisini takip ettiğini göstermektedir.

Bu makalede hicri VII. asra kadar varlığını sürdürebilen ancak çeşitli sosyal ve siyasi sebeplerle zamanla mezhebinin tâbisi kalmayan Süfyan es-Sevrî'nin içtihatlarında Kitâb ve Sünneti/Hadisi kaynak olarak kullanırken hangi kriterleri esas aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Kitâb

Süfyan es-Sevrî, Kur'an'ın sahih anlamının Kur'an, Sünnet ve Selef'in anlayışında bulunduğunu belirterek Kur'an'ın re'y ile tefsir edilmesine şiddetle karşı çıkmış, Sahâbe ve Tâbi'undan gelen verilerle Kur'an'ın anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.⁹ Ona göre Kur'an'ın muhkem âyetlerinin manası anlaşılabilir tefsiri yapılabilirken müteşâbih âyetlerin manasını ancak Allah'ın ilim verdiği kimseler bilebilir.¹⁰

Süfyan es-Sevrî, kendisine bir mesele sorulduğunda, öncelikle Kur'an-ı

5 Süfyan es-Sevrî, *el-Ferâiz*, thk. Abdülaziz b. Abdullah el-Helil, (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1410).

6 Ahmet Uyar, "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar, Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri", *Bilimname Düşünce Platformu*, sayı: 5, s. 29, Kayseri, 2004/2.

7 İbn Ebî Ya'lâ el-Halilî, *el-İrşâd fî Marîfeti 'Ulemâ'î'l-Hadis*, nşr. M. Sa'îd b. Ömer İdris, Riyad, 1409, c. 2, s. 487; 510, 566; III, 870, 871; Ebû Davud es-Sicistânî, *Risâletü Ebi Dâvud ilâ Ehl-i Mekke fî Vasfî Sünenih*, nşr. Muhammed b. Lütî es-Sabbâğ, Beyrut, 1405, s. 28.

8 Ebu'l 'Arab et-Temimi, *Tabakâtü 'Ulemâ'î İfrikiyye ve Tûnis*, nşr. Ali eş-Şâbbî-Nâim Hasan el-Yâfi, Tunus, 1985, s. 126, 127, 220.

9 İmtiyaz Ali Arşî, *Tefsîru Süfyanî's-Sevrî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1983, s. 14.

10 Necmeddîn Ebî'r-Rabî' es-Sarsarî, *Şerhu Muhtasarî'r-Ravza*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407, II, 47.

Kerîm'de konu ile ilgili bir hükmün olup olmadığına bakardı. Eğer konuyla ilgili açık bir nâss mevcut ise onunla hükmeder, konu ile ilgili sarih/açık değil de mücmel/kapalı bir âyet bulunduğunda âyetin indirilme sebebini/sebeb-i nüzûlünü dikkate alır, mesele ile ilgili hükmü ortaya koymak için âyetin indiği zamanki şartlardan ve o günkü mevcut sosyal durumdan da faydalanırdı.¹¹

Süfyan es-Sevrî'nin yalnız âyetleri delil olarak alıp hüküm verdiği mesele çoktur. Ancak biz burada konunun anlaşılması için birkaç örneğe yer vereceğiz. Örneğin Süfyan es-Sevrî, umrenin vâcip olduğu hükmünü¹² Bakara Sûresi'nde geçen: (... وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ); "Hacca da, umreyi de Allah için tamamlayın."¹³ âyetine göre vermiştir. Ona göre âyette hac ve umre tamamlama emri atıf harfiyle birlikte zikredildiği için vücûb emri her ikisini de kapsamaktadır.¹⁴

Bir diğer örnek ise; Süfyan es-Sevrî, 5 veske¹⁵ ulaştığında zeytinden öşür (1/10) verilmesi gerektiğini En'am Sûresi'nde geçen: "O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin."¹⁶ âyetine dayanarak hüküm belirtmiştir. Çünkü zeytinin de aynen hurma ve kuru üzüm gibi biriktirilmesi söz konusudur.¹⁷ Bu yüzden ona göre, hurma ve kuru üzümünden öşür verildiği gibi zeytinden de aynı şekilde beş veske ulaştığında öşür verilmesi gerekir.

1. 1. Kur'ân'ın Şâz Rivâyetlerinin Hükmi Değeri

Bilindiği gibi Kur'ân'ın meşhûr ve mütevâtir rivâyetinden başka sahâbeden vârid olan şâz kıraatler de mevcuttur. Bu kıraatlerle de amel edilip edilmeyeceği konusunda fakihler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Kaynaklara bakıldığında Süfyan es-Sevrî'nin mütevâtir olmayan kıraatlerin namazda okunup okunamayacağı ve kıraat farklılıklarının fikhî hükümde delil olup olmaması ile ilgili herhangi bir açıklamasına rastlamıyoruz. Fakat onun vermiş olduğu hükümlerden sahâbeden sahih yolla nakledilmiş kıraatleri delil olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin; yemin keffareti ile ilgili âyette elimizdeki mevcut Kur'ân'larda peş peşe olmayı ifade eden (متتابعه) "mütetâbi'ât" kelimesi yoktur. Bu ifade, Abdullah b. Mes'ûd'un (ö.32/652) şahsî mushafında vardır. Hanefiler buradan hareketle yemin keffare-

11 Ebu Nu'aym Ahmet b. Abdullah el-Isfehâni, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ*, Matbaatu's-Saâde, 1979, VI, 367.

12 Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğni fî Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1403, III, 173.

13 el-Bakara 2/196.

14 İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 173.

15 Veski; eskiden kullanılan bir ölçüğün ismi olup, bir deve yükü anlamına gelmektedir. Genellikle ziraat mahsulelerinin ölçüldüğü bu ağırlık ölçüsü, 60 sa/165 litredir. Sâ'n bölgelere göre farklı olması sebebiyle bir veski Hizazlılara göre 320 rıtl; Iraklılara göre ise 460 rıtl gelmektedir. Buna göre bir veski, yaklaşık 130 kg. gelmektedir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s.605.

16 el-En'am 6/141.

17 İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 553.

ti olarak tutulacak orucun peşpeşe tutulması gerektiğine hükmetmişlerdir.¹⁸ Yani Hanefilere göre mütevâtir olmayan kıraat kaynak olarak kullanılabilir. Hanbelilere göre de şâz kıraatler delil olarak kullanılabilir.¹⁹

Süfyan es-Sevrî de, yemin keffaretinin hükmünü açıklayan âyeti²⁰ (... فصيام ثلاثة أيام متتابعه) şeklinde okuyarak keffâret olarak tutulacak olan üç günlük orucun birbirini takip eden günlerde, peş peşe tutulması gerektiğini ifade etmiştir.²¹ Süfyan es-Sevrî'nin burada Ebû Hanîfe gibi Kûfe üstadı İbn Mes'ûd'u²² takip ettiğini görüyoruz.

Şâfiî usûlcüler ise mütevâtir olarak nakledilmemiş şâz kıraatlerin hüküm çıkarmada delil olarak kullanılamayacağını bunların haber-i vâhidler gibi de değerlendirilemeyeceğini belirtmişlerdir.²³ Mâlikîlere göre de şâz kıraatler delil olarak kullanılmaz.²⁴

1. 2. Kur'an'ın Hükmüne Muhalif Gelen Haber-i Vâhidin Ziyâde Kabul Edilmesi ve Haber-i Vâhidle Kur'an'ın Tahsîsi

Süfyan es-Sevrî'nin görüşlerini incelediğimizde onun, ahkâmla ilgili konular da, Kur'an'ın hükmüne muhalif olarak gelen haber-i vâhidin Kur'an'a ziyâde olduğu düşüncesinde olduğunu görürüz. Ziyâde ise ona göre neshtir. Dolayısıyla zayıf olanın (haber-i vâhid) güçlü olanı (Kur'an) neshetmesi mümkün değildir. Yani Süfyan es-Sevrî zannî delille sâbit olan haber-i vâhidin, kat'î delille sâbit olan Kur'an'ı neshetmesini kabul etmemektedir.²⁵

Süfyan es-Sevrî'ye göre haber-i vâhidle/âhâd hadisle ve kıyasla âmm içerikli âyetin tahsîsi mümkün değildir. Bu konuda İbrâhim en-Neha'î'yi (ö.96/715) takip ettiği görülmektedir.²⁶ Bu yüzden Süfyan es-Sevrî, haber-i vâhidle (âhâd yolla) gelen; (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ): "Ameller ancak niyetlere göredir."²⁷ hadisine rağmen abdestte niyetin şart olmadığı görüşündedir. Yine Süfyan es-Sevrî, haber-i vâhidle vârid olan; (لَا وَضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ): "Allah'ın adını anmayan kimsenin abdesti geçersizdir."²⁸ hadisine rağmen abdestte besmelenin şart olmadığını söylemekte-

18 Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, t.y., VIII, 155; Ebû Bekr Alaüddin el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: 1982, V, III.

19 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 458.

20 el-Mâide 5/89.

21 Serahsî, *el-Mebsût*, V, 223.

22 Bkz. Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Mısır: 1373, X, 562; Ömer b. Davud b. Kesîr ed-Dumaşkî, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, Kahire: 1373, III, 177.

23 Bkz. Abdullah b. Yûsuf el-Cüveynî, *el-Burhân fi Usûli'l-Fikh*, nşr. Abdul'azîm Mahmûd ed-Dîb, Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 1418, I, 257; Sem'ânî, Muhammed b. Abdülcebbar, *Kavâtu'u'l-Edille fi'l-Usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâil, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418, s. 414.

24 Muhammed b. Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut: t.y., II, 654.

25 Muhammed b. Revvâs Kal'acı, *Mevsû'atu Fikhi İbrâhim en-Neha'î*, Mekke: Câmiatü'l-Melik Abdülazîz, 1979, II, 983.

26 Kal'acı, *en-Neha'î*, II, 983.

27 Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, I; Müslim, *İmâre*, 155; Ebû Davud, *Talak*, 11.

28 İbn Mâce, *Tahâret*, 41; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 48.

dir. Yine Süfyan es-Sevrî, abdest organlarını yıkamada muvâlâtın (peşpeşe yıkama) şart olmadığı görüşündedir. Halbuki bu konuda yine âhâd yoldan gelen bir rivâyete göre:

أن رجلاً توضأ فترك موضع ظفر على قدمه. فأبصره النبي صلى الله عليه وسلم. فقال "ارجع" (فأحسن وضوءك" فرجع ثم صلى.

"Hz. Peygamber abdest alırken topuğunda bir dirhem kadar suyun değmediği bir kuruluk bulunan bir adamı gördüğünde ona: "Dön, abdestini güzel yap." demiş, o da tekrarlamış sonra da namaz kılmıştır.²⁹ Bu hadise göre, Hz. Peygamber bu kişiye sadece ayaklarını yıkamasını söylememiş, abdesti güzel yapıp, tamamlamasını belirtmiştir. Sadece tekrar ayaklarını yıkamasını söyleseydi abdest organlarını yıkamadaki muvâlât (peş peşe yıkama) bozulmuş olurdu.

Bu örneklerde Süfyan es-Sevrî'nin âhâd yolla gelen bu haberlerle amel etmediğini görmekteyiz. Ona göre bunlar, abdestle ilgili inen âyete bir ziyâdedir. Mâide Sûresi'nde: "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın ve başlarınızı mesh edip her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın"³⁰ buyrulmaktadır. Âyette abdest için, niyet ve sırayla yapma şart koşulmadığı için, Süfyan es-Sevrî, âyete bir ziyâde olduğu ve zannî olanın kat'iyi neshetmesinin de mümkün olmayacağı gerekçesiyle bu rivâyetlerle amel etmemiştir.³¹

Bir başka örnekte; eşek ve katır artığı su ile abdest almak Süfyan es-Sevrî'ye göre mekruhtur.³² Ona göre başka bir su bulma imkânı yoksa eti yenmeyen hayvanın içtiği sudan abdest alınır, daha sonra da teyemmüm yapılır.³³

Süfyan es-Sevrî, köpeğin içtiği su hakkında da Maide Sûresi'nde geçen: "(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığımız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helal kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin..."³⁴ âyetine dayanarak aynı hükmü vermiştir. Yani başka su bulunmazsa köpeğin içtiği sudan abdest alınıp daha sonra teyemmüm yapılır.³⁵ Süfyan es-Sevrî, burada Ebû Hüreyre'nin (ö. 56/678) rivâyet ettiği "köpeğin yaladığı kabın yedi kez yıkanması"³⁶ hadisiyle amel etmeyerek Ebû Hanîfe gibi³⁷ yukarıda zikredilen âyetle amel etmiştir. Bütün bunlar değerlendirildiğinde Süfyan es-Sevrî'nin Kitap, Sünnet/Hadis çatışmalarında Kitap'ın zâhirini delil olarak aldığı anlaşılmaktadır.

29 Müslim, Tahâret, 10; Ebû Dâvûd, Tahâret, 66.

30 el-Mâide 5/6.

31 Bkz. Kalâcî, *Mevsû'atu fıkhi Süfyanî's-Sevrî*, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1990, s. 58.

32 Ebubekr Muhammed b. İbrahim b. Münzir, *el-İşrâf fî İhtilâfî 'alâ Mezâhibi Ehli'l-İlm*, Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, t.y., I, 308, 309.

33 İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 48.

34 el-Mâide 5/4.

35 Mâhir Yâsin el-Fahl, *Eseru İhtilâfî'l-Mütân ve'l-Esânîd fî İhtilâfî'l-Fukahâ*, Ehli'l-Hadis, yy., t.y., I, 237.

36 Müslim, Tahâret, 27.

37 Şeyh Nizâm, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, çev. Muhammed Özdemir, Diyarbakır: 1973, I, 20.

Şâfiülere göre ise, alıştırılmış köpek olsa bile, köpek necis kabul edilmektedir. İmam Şâfiî, Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen hadisi delil olarak almış, bu yüzden köpek necâseti olan ya da köpeğin yaladığı bir kabın ilki toprakla silinmesi şartıyla, yedi defa yıkanması gerektiği görüşündedir.³⁸

2. Sünnet/Hadis

Bu başlık altında Süfyan es-Sevrî'nin, Sünnet'i/Hadis'i delil olarak kullanırken, râvîde ve rivâyetlerin kabulünde aradığı şartlar, mürsel hadis ve haber-i vâhidle amel edilme şartları vb. konularda ne tür kriterler aradığını ortaya koymaya çalışacağız.

2. 1. Râvîde ve Rivâyetlerin Kabulünde Aranan Şartlar

Süfyan es-Sevrî, bid'at ehlinde olmakla birlikte sikalığından/doğruluğundan şüphe edilmeyen kimselerden hadis alınmasında herhangi bir mahzur görmeyerek ehl-i eserin/hadisçilerin yaklaşımını benimsemiştir. İbn Ebî Leyla (ö.148/765) Ebû Yusuf (ö.183/798) ve Şâfiî'nin de (ö.204/819) aynı görüşe sahip oldukları söylenir.³⁹ Ancak Sevrî'ye göre râvînin zinâ, içki içmek, kizb/yalancılık gibi büyük günahlar işleyen birisi olması halinde rivâyetleri kabul edilmez. Çünkü onun akli bu fiilleri işlemekten onu alıkoymuyorsa, yalan rivâyet etmekten de engellemez. Fakat ona göre, râvînin ihtilât/akıl karışıklığı veya herhangi bir yönden itham edilmesi onun bütün rivâyetlerinin reddini gerektirmez.⁴⁰

Örnek olarak Süfyan es-Sevrî, Kelbî'den (ö.50/670) rivâyet ederken tanınmasını diye "Ebû'n-Nazr" künyesiyle ondan rivâyetlerde bulunmuştur. Onun yaşının ilerlemesi neticesinde hadisleri karıştırmaya başladığı ihtilâttan/akıl karışıklığı döneminden önceki rivâyetlerini kabul etmiş fakat ihtilâttan sonraki rivâyetlerini ise kabul etmemiştir.⁴¹ Süfyan es-Sevrî, talebelerine Muhammed b. Sa'îd el-Kelbîden hadis almamalarını tavsiye etmesi üzerine, talebeleri ona: "O halde sen niçin onun hadislerini rivâyet ediyorsun?" şeklinde sormalarına karşılık Süfyan es-Sevrî: "Ben onun doğru rivâyetlerini hatalı olanlarından ayırt edebilirim."⁴² şeklinde cevap vermiştir.

Süfyan es-Sevrî güvenilirliğinden emin olmadığı kişilerden hadis yazmayı kabul etmemiştir. Talebelerine sürekli hadis rivâyetinde (حدثنا) veya (سمعت) lafızlarını kullanarak rivâyet etmelerini söylemiştir.⁴³ İlim ehli olmayan kişilerin kendisinden yazılı hadis rivâyet etmelerine de pek sıcak bakmamıştır. Örneğin,

38 Muhammed Hatib eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y., I, 78.

39 Bkz. Hatib el-Bağdâdî, Ali b. Sabit b. Ahmed, *el-Kifâye fi 'İlmi'r-Rivâye*, Haydarabat: 1357, s. 120.

40 Abdülaziz b. Muhammed Ala'eddîn el-Buhârî,, *Keşfu'l-Esrâr 'an Usûli Fahri'l-İslâm*, thk. Abdullah Mahmûd Ömer Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., III, 112

41 Ala'eddîn el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, III, 112.

42 Ahmet Nâim ve Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: DİB Yay, 1993, s. 345.

43 Abdurrahman b. Münzir b. Hâtim er-Râzî, *Tekaddümetü Ma'rifeti li Kitâbi'l-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye,1952, s. 67, 117.

Süfyan es-Sevrî Yemen'e gittiğinde burada kendisinden sadece iki hadis yazımına izin vermiştir. Bu hadisler, "deccal hadisi" ile "Abdullah b. Mes'ûd'un hutbesi"dir. Bunun sebebi ise, Yemenlilerin ezber kabiliyetlerinin zayıf ve hadis öğrenmeye ilgilerinin az olmasıdır.⁴⁴

Süfyan es-Sevrî, hadis uydurma fiilinin yaygınlaşması üzerine, râvîlerden tarih sorulması gerektiğini de ifâde etmiştir.⁴⁵

Netice olarak Süfyan es-Sevrî'nin rivâyetleri kabuldeki metoduna ışık tutacak şu sözü önemlidir: "*Helaller ve haramlar dışında bu ilmi (hadis) başkalarından almamızda bir beis yoktur. Fakat haramlar ve helaller söz konusu olduğunda hadisteki noksanlığı ve ziyadeliği iyi bilen âlimlerden bu ilmi alın.*"⁴⁶

2. 2. Sika Râvînin Rivâyetlerdeki Ziyâdesi İle Amel Edilme Şartı

Süfyan es-Sevrî'ye göre, sika/güvenilir bir râvînin hadisteki ziyâdesi ancak daha güvenilir olan bir başka râvînin ziyâdesi ile çelişmemesi halinde kabul edilir. Aksi takdirde bu ziyâde reddedilir.⁴⁷ Örneğin, Mâlik b. Enes'in (ö.179/795) Nâfi (ö. 117/735) tarikiyle İbn Ömer'den (ö. 73/692) rivâyet ettiği: "*Hız. Peygamber Ramazan ayında fitre (fıtr zekâtını), bir ölçü hurma veya arpa olarak, hür olsun köle olsun, erkek olsun kadın olsun bütün Müslümanlara farz kıldı.*"⁴⁸ hadisini Tirmizî naklettikten sonra, Mâlik'in Nâfi'den "*mine'l-Müslimîn*" (*bütün Müslümanlar*) ibâresini de ziyâde ettiğini söylemiştir. Tirmizî'ye göre, Nâfi'den hadisi rivâyet eden diğer râvîler bu ziyâdeyi zikretmemişlerdir. Ziyâde konusundaki farklı görüşlerinden dolayı fakihler arasında fıtr sadakasının edâsı hususunda ihtilaf meydana gelmiş; zikredilen rivâyetteki "*bütün Müslümanlar*" kaydına istinâden Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, bir şahsın gayrimüslim köleleri için fıtr sadakası ödemesi gerektiğini ileri sürmüşler; Mâlik'in rivâyetindeki ziyâdeye itibar etmeyen Süfyan es-Sevrî ise, köle gayrimüslim de olsa onun için fıtr sadakasının ödenmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁹

Süfyan es-Sevrî bununla ilgili olarak, İbn Abbas'ın Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği Yahudi ve Hristiyanlara yönelik bir ziyâde içeren: "*Fıtr sadakasını, ister Yahudi ister Hristiyan olsun hür, köle, büyük küçük herkez için verin.*"⁵⁰ hadisini delil olarak almıştır. Buradan Süfyan es-Sevrî'nin sika râvînin ek rivâyetini onu destek-

44 Avn b. Ziyâd b. Yahya b. Ma'in, *Kitâbu't-Tarih* (Abbâs b. Muhammed ed-Dürî Rivâyeti), thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, Mekke: Merkezü'l- Bahsi'l-İlmi ve İhyâu't-Turâsi'l-İslâmî, 1979, II, 113.

45 Bağdâdî, *el-Kifâye*, I, 147.

46 Bağdâdî, *el-Kifâye*, I, 134.

47 Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *Bahru'l-Muhît fi Usûli'l-Fıkh*, thk. ve tdk. Muhammed Tâmir, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421, III, 395.

48 Hadisin çeşitli rivâyetleri için bkz. Buhârî, zekât, 19, 70, 71; Müslim, zekât, 13; Tirmizî, zekât, 35.

49 Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalâni, *Nüzheti'n-Nazar fi Tavzihi Nuhbeti'l-Fiker*, çev. Talat Koçyiğit, Ankara: AÜİF Yayınları, 1971, s. 43, (43. dipnot).

50 Zeyla'î bu hadisin tahririni eserinde belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah b. Yûsuf ez-Zeyla'î, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Eymen Sâlih Şaban, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1415, II, 412.

leyen başka hadis bulunması halinde kullandığını aksi takdirde bu rivâyeti kabul etmediğini anlıyoruz.

2. 3. Mürsel Hadisle Amel Edilmesi

Mürsel haber, “tâbiinden bir râvinin, kendisiyle Hz. Peygamber arasındaki sahâbinin ismini atlayarak naklettiği hadis” mânasına gelir. Usul âlimleri ve fıkıhçıların kullanımına göre “münkati’, mu’dal, müdelles ve muallak gibi senedinin herhangi bir yerind

Sahâbenin doğrudan Hz. Peygamber’den değil başka bir sahâbiden duyduğu, ancak Hz. Peygamber’den işitmiş gibi naklettiği hadise sahâbe mürseli, bir râvinin, çağdaşı olmakla beraber görüştüğü bilinmeyen bir kişiden yaptığı rivayete el-mürselü’l-hafî denilmiş, mürsel hadis rivayet eden râvi için mürsil, bu şekilde rivayette bulunma eylemi için ise “irsâl” terimi kullanılmıştır.⁵¹

Netice itibariyle, mürselin hadisçilere ve fıkıhçılara göre iki tanımı ortaya çıkmıştır. Hadisçilerin ıstılahında “mürsel”, Tabî’inin “kâle Rasûlullah” diyerek rivâyet ettiği hadistir.⁵² Buna göre, Tabî’inden önceki bir râvisi düşen haber münkati’, daha fazla râvisi düşen haberse mu’daldir. Usûlcülere göre ise bu hadis çeşitlerinin tamamı mürsel olarak kabul edilir.⁵³

Süfyan es-Sevrî’nin döneminde yaşayan Ebû Hanîfe (ö. 150), Mâlik b. Enes (ö. 179/795) ve Evzâî (ö. 157/774) gibi âlimler, mürsel hadislerle ihticâc etmişlerdir. Bu durum Şâfiî dönemine kadar devam etmiştir. Şâfiî ise mürsel hadisi tenkit etmiş ve akabinde Ahmed b. Hanbel ve başkaları da bu konuda ona tâbi olmuşlardır.⁵⁴

Süfyan es-Sevrî, merfû hadisle amel ettiği gibi râvinin sika, hıfzı kuvvetli ve fıkıh bilgisine sahip olması şartıyla, mürsel hadisle de amel etmiştir.⁵⁵ Çünkü Süfyan es-Sevrî’ye göre, mürsel olarak rivâyet yapanlar bunun sorumluluğunu üstlenmişlerdir.⁵⁶ Örneğin es-Sevrî; (لا نکاح إلا بولي), “Velinin izni olmadan nikâh yoktur”⁵⁷ hadisini Ebû Bürde’den mürsel olarak rivâyet edip onunla amel etmiştir.⁵⁸

Önceleri mürsel hadise, merfû hadis mertebesinde değer veren es-Sevrî, daha sonra bu anlayışından vazgeçerek, hadisin isnâdının kesintisiz olmasına önem vermeye başlamıştır.⁵⁹ Bunun sebebi olarak hadiste uydurma ve eklemelerin yay-

51 Celaluddin Abdurrahman es-Suyûtî, *Tedribü’r-Râvi*, nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif, Beyrut: 1399, I, 195.

52 Muhammed b. İbrahim b Hanbelî el-Halebî, *Kafvu’l-Eser fi Safvi Ulûmi’l-Eser*, nşr. Abdülfettah Ebu Gudde, Beyrut: 1408, s. 15.

53 Suyûtî, *Tedribü’r-Ravi*, I, 195-196.

54 Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebi Dâvud ilâ Ehli Mekke fi Vasfi Sünenihi*, Riyâd: 1416, s. 32.

55 İbn Emîrî’l-Hâc, *et-Takrîr ve’t-Tahrîr fi İlmî’l-Usûl*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, t.y., IV, 145.

56 Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebi Dâvud ilâ ehli Mekke*, s. 5.

57 İbn Mace, *Nikâh*, 15; Ebû Davud, *Nikâh*, 18, Tirmizi, *Nikâh*, 14.

58 Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî, *Raf’ül Hâcib ‘an Muhtasarı İbni’l-Hâcib*, thk. Ali Muhammed Mu’avviz, Âdil Ahmed Abdî’l-Mevcûd, Beyrut: Âlemu’l-Kütüb, 1419, II, 438.

59 Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, thk. Şayb el-Arnâvud ve Ali Ebû Zeyd, Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 1986, VII, ss. 233-274.

gınlaması gösterilebilir. Süfyan es-Sevrî'nin; “İsnad mü'minin silahıdır, eğer silahı olmazsa ne ile savaşır!”⁶⁰ sözü, isnâda verdiği önemin somut bir göstergesidir.

2. 4. Haber-i Vâhidin Umûmü'l-Belvâ'ya Aykırı Olması

Süfyan es-Sevrî'nin kaynaklarda serpiştirilmiş olarak geçen görüşlerinde “umûmü'l-belvâ ” terimini kullandığına rastlamamakla beraber es-Sevrî'nin sıkça karşılaşılan durum olarak adlandırılan “umûmü'l-belvâ” konularında âhâd haberle amel etmediği anlaşılmaktadır. Süfyan es-Sevrî'nin bu yöntemi İbrahim en-Neha'î'nin de takip ettiği bir yöntemdir.⁶¹

Süfyan es-Sevrî, âhâd yolla vârid olan: (من مس ذكره فلا يصلي حتى يتوضأ): “Kim cinsel organına dokunursa abdest almadan namaz kılmaz.”⁶² mealindeki hadise rağmen erkeğin cinsel organına dokunmayla abdestin bozulmayacağı görüşündedir.⁶³ Çünkü cinsel organa dokunmak umûmü'l-belvâ (sıkça karşılaşılan bir durum) olmasına rağmen bu konuda rivâyet edilen hadisler âhâdtr.

Süfyan es-Sevrî'ye göre namazda besmelenin cehrî/açıktan okunması şart değildir. Süfyan es-Sevrî, Abdullah b. Abbas'tan gelen; (أَنَّ النَّبِيَّ (ص) كَانَ يَفْتَحُ صَلَاتَهُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ); “Hz. Peygamber namazı besmele ile açıyordu.”⁶⁴ Mealindeki hadis âhâd yolla geldiği için onunla amel etmemiştir. Çünkü besmele namazda sürekli tekrar edildiğinden Hz. Peygamber namaza başladığında besmeleyi sesli olarak söylemiş olsaydı bunu sahâbeden büyük bir topluluğun haber vermiş olması gerekirdi.⁶⁵ Dolayısıyla Süfyan es-Sevrî, besmelenin namazda açıktan okunması ilgili rivâyetleri meşhur ya da mütevâtir bir yolla gelmediğinden hareketle bu hadisle amel etmediğini tahmin ediyoruz.

Bir başka örnekte; Süfyan es-Sevrî namazda intikâl tekbirlerinde ellerin yukarı kaldırılması ile ilgili olarak: “Hz. Peygamber, rükûya giderken ve başını rükûdan kaldırdığında ellerini kaldırır.”⁶⁶ şeklinde rivâyet edilen âhâd hadisle de amel etmemiştir.⁶⁷ Besmele konusunda olduğu gibi namazda rükûya giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bununla ilgili irat edilen haberler âhâd olduğu için Süfyan es-Sevrî'nin bu rivâyetlerle amel etmediğini düşünürüz.

2. 5. Kıyasa/Genel İlkelere Aykırı Olan Haber-i Vâhidle Amel Edilmesi

Yukarıdaki örnekler de Süfyan es-Sevrî'nin haber-i vâhidle amel etme konu-

60 Sabit b. Ahmed b. Hatip el-Bağdâdî, *Şerefu Ashâbi'l-Hadîs*, thk. Mehmed Said Hatiboğlu, Ankara: DİB Yay, 1991, s. 42, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtîm et-Teymî, *Kitâbu'l-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, thk. Mahmud İbrahim, Beyrut: Daru'l-Mârifê, 1992, I, 27.

61 Kal'aci, *en-Neha'î*, II, 993.

62 İbn Mâce, tahâret, 63; Ebû Dâvud, Tahâret, 70.

63 Kal'aci, *es-Sevrî*, s. 59.

64 Tirmizi, Salat, 181; Nesâi, İftitâh, 22.

65 Kal'aci, *es-Sevrî*, s. 59.

66 Buhârî, Ezân, 83.

67 Kal'aci, *es-Sevrî*, s. 59.

sunda ehl-i re'y ile muvâfık olduğu görülmüştü. Fakat Süfyan es-Sevrî'nin vermiş olduğu hükümlerden âhâd haberin asla/kıyasa, genel prensiplere muhalif olması noktasında ehl-i re'yden ayrıldığını ve Hanefilerin aksine, İslâm hukukunun genel ilkeleri ve şer'î esaslara muhalif olan âhâd haberlerle amel ettiğini müşâhade etmekteyiz.

Bunun en güzel örneği “musarrât” (المصراة) hadisidir. Hanefilere göre genel prensiplere ters düşen âhâd haberlerle amel etme şartlarından birisi, hadis rivâyet eden râvînin, fıkıh bilgisi ve içtihat ehliyeti ile tanınmış bir kimse olmasıdır. Eğer ahâd hadisi rivâyet eden kişi fakih değilse hadis, kıyasa ve şer'î esaslara aykırı olmamalıdır. Musarrât hadisini de fakih ve müçtehit olmayan Ebû Hüreyre rivâyet ettiğinden ve bu haber İslâm hukukunun genel ilkelerine ters düştüğünden Hanefiler bu hadisle amel etmemişlerdir.⁶⁸

Süfyan es-Sevrî ise âhâd haberlerle amel etme hususunda hadisi rivâyet eden râvînin fakih ve müçtehit olması şartını aramamıştır.⁶⁹ Söz konusu “musarrât” (المصراة) hadisi şöyledir:

لا تصروا الإبل والغنم فمن ابتاعها بعد ذلك فهو خير النظرين بعد أن يحلبها إن رضيها أمسكها و
(إن سخطها ردها و رد معها صاعا من تمر

“Develerin ve koyunların memelerinde sütü biriktirerek olduğundan fazla sütlü göstermeye çalışmayın. Birisi böyle bir durumda bir hayvanı satın alıp, sağdıktan sonra sütünü az olduğunu fark ettiğinde, sağan kişi şu iki şeyden birini seçmekte serbesttir: “Ya bu haliyle razı olup hayvanı kendisinde tutar (sözleşme olduğu gibi kalır) ya da hayvanı iade eder ve hayvan sahibine bir sa' hurma verir.”⁷⁰

Hadis, sahih bir senedle rivâyet edildiği halde, içerdiği hükümden dolayı kıyasa aykırı düşmektedir. Şöyle ki; hadiste geçen hüküm, “tazmîn misli mallarda misliyle, kıyemî mallarda kıymetiyle olur” kuralına ters düşmektedir. Zîrâ hadis, müşterinin satın aldığı hayvanı kendi elinin altında bulunduğu süre içerisinde sağıp, sütünü alması karşılığında, bir sa' hurma vermesini öngörmektedir. Oysa hurma, sütün ne misli ne de kıymetidir. Şu halde müşterinin bu süt karşılığında bir sa' hurma ödeme borcu altına sokulması fukahâ arasında yerleşmiş olan tazmin kuralına aykırıdır.

Diğer yönden hadis, “الخراج با لضمام” hadisine⁷¹; yani ‘yarar, hasarın mukabilidir.’ ilkesine de ters düşmektedir. Bu ilkeye göre, bir şeyin tazmîn sorumluluğu kime aitse o şeyin semereleri de ona ait olur. Şu halde sağdığı süt, karşılık ödemesine gerek olmaksızın alıcıya ait olması gerekir. Çünkü hayvanı teslim aldıktan

68 Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, thk. 'Ucayl Câsim en-Nüşemî, yy., Vezâretu'l-Evkâf veş-Şu'ûnu'l-İslâmiyye, 1985, I, 203, 204; Ebu'l-'Usr Ali b. Muhammed Pezdevî, *Kenzu'l-Vusûl ilâ Marifeti'l-Usûl* (Abdü'l'aziz el-Buhârî'nin, *Keşfu'l-Esrar 'an Usûli Fahri'l-İslâm Pezdevî* içinde), yy., Dersââdet: 1308, III, 12.

69 Kal'acı, *es-Sevrî*, s. 60.

70 Müslim, *Büyü'*, 11; Ebû Dâvud, *Büyü'*, 46.

71 Ebû Dâvud, *Büyü'*, 71; Tirmizî, *Büyü'*, 53.

sonra ona gelecek zarar kendi sorumluluğu altında bulunmaktadır. Hal böyle iken, müşterinin bir sa' hurma vermekle yükümlü tutulması genel kurala aykırıdır.

Süfyan es-Sevrî, musarrât hadisinde senedin kesintiye uğramamış olmasıyla yetinerek râvinin fakîh ve müctehid olma şartını aramayarak bu hadisle amel etmiştir.⁷²

Genel kurala/asla aykırı bir diğer örnek ise; "müsâkât" hadisi olarak bilinen şu rivâyettir: (أن رسول الله (ص) عامل أهل خيبر بشرط ما يخرج منها من تمر أو زرع) "Hz. Peygamber Hayber ahalisiyle, Hayber arazisinden çıkacak olan hurma ve ekin türünden bütün mahsulün yarısını Hayber ahalisine ait olmak üzere onlarla ürünüün sulanıp bakılması karşılığında ortaklık oluşturmuştur."⁷³ Burada zikredilen hüküm durum genel kurala aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamber, Hayberlilerle henüz daha çıkmamış olan ürün karşılığında ortaklık anlaşması yapmıştır. Halbuki yerleşik kurala göre henüz çıkmamış ya da olgunlaşmamış bir ürün üzerine akit yapmak câiz değildir. Fakat Süfyan es-Sevrî, Ebû Hanîfe'nin aksine bu hadisle amel etmiştir. Ona göre müsâkât caizdir.⁷⁴

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve birçok âlime göre; karşılığı ne olursa olsun araziyi kiraya vermek câizdir. Fakat araziden çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında araziyi kiralamayı câiz görmemişlerdir.⁷⁵ Ebû Hanîfe, henüz sözleşme esnasında arazinin vereceği ürünün miktarının belli olmadığı ve ortaklık kurulan ağaçların meyve verip vermeyeceğinin belli olmadığı gerekçesiyle bu anlaşmayı meçhul bir ücret karşılığında yapılan kiralama olarak görmektedir. İmam Muhammed ile Ebû Yusuf, müsâkât ortaklığını mudâraibe ortaklığına benzeterek câiz olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü her ikisi de farklı ellerde bulunan sermaye ve emeğin birleştirilip elde edilecek kazançta ortak olunması üzere kurulan bir ortaklıktır. Nitekim mudâraibe ortaklığında da elde edilecek kazanç henüz sözleşme esnasında belli olmadığı halde böyle bir ortaklık caizdir.⁷⁶

Konuyla ilgili başka bir örnek ise; (ذكاة الجنين ذكاة أمه): "Cenînin kesimi, annesinin kesimiyledir"⁷⁷ hadisidir. Bu hadisin sebep-i vürûduna baktığımız zaman: "Bir topluluk Hz. Peygamber'e gelip; 'Ya Rasûlallah! Biz bazen deve, sığır ve koyun kes-tiğimizde, karnında cenin buluyoruz. Onu atmalı mıyız yoksa yiyebilir miyiz?' diye sorduklarında Hz. Peygamber onlara şöyle söylemişti; 'كلوه إن شئتم فإن ذكاته ذكاة أمه': "Onun etini yiyebilirsiniz. Çünkü annesinin kesilmesi onun da kesilmesi demektir."⁷⁸

72 Kal'aci, es-Sevrî, s. 60.

73 Müslim, Müsâkât, 1; Dârimî, Büyü', 71.

74 Kal'aci, es-Sevrî, s. 60.

75 Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Bâci, el-Müntekâ Şerhu Muvattâ-i Mâlik, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 1425, V, 121.

76 Kemâlüddin b. Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Mısır: Bulak, 1316, VIII, 45 vd.; Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî el-Endülüsî, Bidâyetü'l-Müctehid ve nihâyetü'l-Muktesid, Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y., II, 185.

77 Ebû Dâvud, Dahâyâ, 18; Dârimî, Edâhi, 17.

78 Tirmizî, Taâm, 2; İbn Mâce, Zebâih, 15; Ebû Dâvud, Dahâyâ, 17.

Buna göre, anne karnındaki ölü ceninin kesilmeden yenmesi caizdir. Bu ifâdenin zâhir anlamı, sorunun ölü cenin hakkında olduğunu göstermektedir. Çünkü yenilmesinin helal olup olmadığı hususunda tereddüt gösterilen anne karnındaki ölü olan cenindir. Canlı doğmuş olan cenine gelince, bunun kesilmeksizin yenmesinin helal olmayacağı zaten bilinen bir durumdur. O halde sorunun, annesinin karnından canlı çıkan cenin hakkında olması muhtemel değildir. Kıyasın/aslın hadise uymayışına gelince, eğer cenin annesi kesilirken canlı ise boğularak ölmüş olur. Boğularak ölen hayvanın ise haram olduğu âyette bildirilmiştir.⁷⁹

Süfyan es-Sevrî kıyasa/asla muhalif olmasına rağmen bu hadisle amel etmiştir.⁸⁰ Tirmizî'nin nakline göre, Şâfiî, İbn Mübârek, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhuye de aynı görüştedir.⁸¹

Ebû Hanîfe'ye göre ise bu hadisten maksat; cenin canlı olarak çıktığı takdirde, onun kesiminin annesinin kesimi gibi yapılacağı bildirilmesidir. Şu halde Ebû Hanîfe tarafından hadis, dişi hayvanın boğazlanmasından sonra canlı olarak anne karnından çıkan ceninin hükmünü açıklamaya hamledilmiş olmaktadır. Bundan ötürü, ona göre hüküm şöyledir: Annenin boğazlanmasından sonra karnından ceninin canlı olarak çıkması halinde, annesinin kesiminde olduğu gibi müstakil olarak kesilmedikçe etinin yenmesi helal olmaz. Ölü olarak çıkması halinde ise yenmesi asla helal değildir. Annesinin kesimi cenin için de kesim sayılmaz.⁸² Süfyan es-Sevrî'nin genel ilkelere aykırı olan senedi sahih olan haber-i vâhidle amel ettiği örnekleri⁸³ çoğaltmak mümkündür. Fakat biz bu kadarla yetinmek istiyoruz.

Sonuç

Süfyan es-Sevrî, fıkıh mezheplerinin teşekkül ettiği hicri ikinci asırda kendisine nispet edilen müstakil bir fıkıh ekolü oluşturmuştur. Kendi adıyla anılan mezhebi özellikle Bağdat, Şam, Basra, Horosan, Kazvin, Cürcan, Isfehan ve Dinever'de tatbik alanı bulmuş ancak hicri yedinci asra kadar varlığını sürdürebilmiştir.

Süfyan es-Sevrî birçok alanda eser vermiş büyük bir müellif olmasına rağmen, dönemindeki idareciler tarafından takip edildiği için, sürekli gizlenerek yaşamak zorunda kalmış, açıktan öğrenci yetiştirme imkânı bulamamış ve mezhebin yazılı bir usûl ve fîrû-ı fikhî oluşmamıştır. Tarihçilerin de belirttiği üzere Süfyan es-Sevrî'nin eserlerinin büyük bir kısmı günümüze intikal edememiştir. Süfyan es-Sevrî'nin günümüze ulaşabilen fıkha dair tek eseri miras hukukuna dair “el-

79 Söz konusu ayet şöyledir: “Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz camı çıkmamış iken) kestikleriniz hâriç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar size haram kılındı.” Bkz. el-Mâide 5/3.

80 Kalâcî, *es-Sevrî*, s. 60.

81 Tirmizî, Sayd, 10.

82 Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi'*, VI, 210-216.

83 Bu örneklerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Hüseyin b. Mes'ûd el-Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, 1390, VI, 292; Bedruddin Ebû Muhammed b. Ahmet el-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Kâhire: 1972, IV, 316; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 116, 121.

Ferâiz” isimli kitabı olmuştur. Bu eser; miras hukuku ile ilgili yazılmış ilk eserlerden ve bu literatürün günümüze ulaşan en eski örneklerindedir.

Bir kısım alimler Süfyan es-Sevrî’yi “ehl-i hadis”in temsilcileri arasında sayarken, bir kısmı da onu “ehl-i re’y” in içerisinde değerlendirmişlerdir. Süfyan es-Sevrî’yi salt olarak “ehl-i hadis” ya da “ehl-i re’y” içerisinde değerlendirmek yerine Süfyan es-Sevrî’nin bu ikisi arasında müstakil içtihatlar yapabilen bir müçtehit olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira Süfyan es-Sevrî zaman zaman re’yicilerin eserden uzaklaştıkları yerde esere yaklaşmış, esercilerin re’ye gitmediği yerlerde ise re’ye yaklaşmıştır. Bununla birlikte Süfyan es-Sevrî, Irak ve Hicaz ekolleri arasında içtihatlar yapmış bir fıkıh alimi olmakla beraber “ehl-i re’y” olarak bilinen Irak/Kûfe ekolüne daha yakın bir çizgide durmuştur.

Hadis ilminde otoriteler arasında sayılan Süfyan es-Sevrî râvînin sika, hıfzı kuvvetli ve fıkıh bilgisine sahip olması şartıyla, merfû hadislerle amel ettiği gibi mürsel hadisle de amel etmiştir. Önceleri mürsel hadise, merfû hadis mertebesinde değer veren Süfyan es-Sevrî, daha sonra bu anlayışından vazgeçerek, hadiste uydurma ve eklemelerin yaygınlaşması neticesinde hadisin isnadının kesintisiz olmasına önem vermeye başlamıştır.

Süfyan es-Sevrî umûmü’l-belvâ olan bir konuda nakledilen haber-i vâhidlerle amel etmeyerek bu konuda re’yicilerin yaklaşım tarzını ortaya koymuştur. Bu sebeple Süfyan es-Sevrî erkeğin cinsel organına dokunmasıyla abdestin bozulmacağı, namazda besmelenin cehrî/açıktan okunmasının şart olmadığı ve namazda intikâl tekbirlerinde ellerin kaldırılmasının gerekli olmadığı görüşündedir.

Süfyan es-Sevrî ahkâmla ilgili konularda, Kur’ân’ın hükmüne muhalif olarak gelen haber-i vâhidin Kur’ân’a ziyâde olduğu düşüncesindedir. Ziyâde ise ona göre nesihdir. Dolayısıyla zayıf olanın/haber-i vâhidin güçlü olanı/Kur’ân’ı neshetmesi mümkün değildir. Yine ona göre haber-i vâhidle ve kıyasla âmm içerikli âyetin tahsîsi de mümkün değildir. Bundan dolayı Süfyan es-Sevrî abdestte niyetin, besmelenin ve tertîbin şart olmadığı görüşünü benimsemiştir.

Süfyan es-Sevrî, mütevâtir olmayan kırâati kaynak olarak kullanan re’yicilerle aynı görüşü paylaşmıştır. Bundan dolayı Süfyan es-Sevrî, yemin keffâreti ile ilgili hükmü açıklayan ayeti İbn Mes’ûd’un şahsî mushafında yer alan: (... فصيام ثلاثة أيام) ”متابعة...“ ziyâdesini delil olarak kabul edip keffâret olarak tutulacak olan üç günlük orucun birbirini takip eden günlerde, peş peşe tutulması gerektiğini ifâde etmiştir.

Kaynakça

Abdülmuttalib, Rif’at Fevzi, *Tevsîku’s-Sünne fi’l-Karnî’s-Sâni’l-Hicrî üsûsuhû Ve’tticâhâtuh*, Kahire: 1981.

- Ala'addîn el-Buhârî, Abdu'laziz b. Muhammed, *Keşfu'l-Esrâr 'an Usûli Fahri'l-İslâm*, thk. Abdullah Mahmûd Ömer, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, t.y.
- Ali Arşî, İmtiyaz, *Tefsîru Süfyânî's-Sevrî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1983.
- 'Aynî, Muhammed b. Ahmet, *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Kâhire: 1972.
- Bâcî, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef, *el-Müntekâ Şerhu Muvattâ-i Mâlik*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1425.
- Beğavî, Hüseyin b. Mes'ûd, *Şerhu's-sünne*, Beyrut: el-Mektebû'l-İslami, 1390.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Cûfi, *Sahîh-i Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Beğâ, Matbaatü'l-Hindiye, yy., t.y.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, thk. 'Ucayl Câsim en-Nüşemî, Vezâretu'l-Evkâf veş-Şu'ûnu'l-İslâmiyye, yy., 1985.
- Cüveynî, Ebu'l-Me'âlî Abdillâh b. Yûsuf, *el-Burhân fi Usûli'l-Fıkıh*, nşr. Abdul'azîm Mahmûd ed-Dîb, Dâru'l-Vefâ, Mansûra, yy., 1418.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, t.y.
- Ebu'l-'Arab et-Temimi, *Tabakâtü 'Ulemâ'i İfrikiyye ve Tûnis*, nşr. Ali eş-Şâbbî-Nâim Hasan el-Yâfi, Tunus: 1985.
- _____, *Risâletü Ebî Dâvud ilâ Ehli Mekke fi Vasfi Sünenihi* (Selâsu resâil içinde), Riyâd: 1416).
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Fahl, Mâhir Yâsin, *Eseru İhtilâfi'l Mütûn ve'l-Esânîd fi İhtilâfi'l-Fukahâ*, yy., Ehlü'l-Hadis, t.y.
- Hatib el-Bağdâdî, Ali b. Sabit b. Ahmed, *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye*, Haydarabat: 1357.
- _____, *Şerefu Ashâbi'l-Hadis*, thk. Mehmed Said Hatiboğlu, Ankara: DİB Yay., 1991.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Münzîr er-Râzî, *Tekaddümetü Ma'rifeti li Kitâbi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiye, 1952.
- İbn Emîri'l-Hâc, *et-Takrîr ve't-Tahrîr fi İlmi'l-Usûl*, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, t.y.
- İbn Hacer, Muhammed b. Ali el-Heytemî, *el-Hayrâtü'l-Hisân fi Menâkıbı Ebî Hanîfe en-Nu'mân*, nşr. Halil el-Meys, Beyrut: 1403.
- _____, *Nüzhetü'n-Nazar fi Tavzihi Nuhbeti'l-Fiker*, çev. Talat Koçyiğit, Ankara: AÜİF Yay., 1971.
- İbn Hümâm, Kemâlüddîn Abdillâhî'l-Cüveynî, *Fethu'l-Kadîr li-'Aczi'l-Fakîr*, Mısr: Bulak, 1316.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ Ömer b. Davud ed-Dımaşkî, *Tefsîru Kur'âni'l-'Azîm*, Kahire: 1373.

- İbn Kudâme, Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1403.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, yy., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1975.
- İbn Münzir, Ebubekr Muhammed b. İbrahim, *el-İşrâf fî İhtilâfi 'alâ Mezâhibi Ehli'l-İlm*, Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, t.y.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endülüsi, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbn Sa'd Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001.
- İbn Tağriberdî, Ebû'l-Mehâsin, *En-Nücümü'z-Zâhire fî Ahbâri Mısır ve Kâhire*, nşr. Muhammed Şeltût, Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1970.
- İbnü'l-Arabî, Muhammed, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Ali Muhammed el-Becâvi, Beyrut: t.y.
- İbnü'l-Hanbelî, Muhammed b. İbrahim el-Halebî, *Kafvu'l-Eser fî Safvi Ulûmi'l-Eser*, nşr. Abdülfettah Ebu Gudde, Beyrut: 1408.
- İsfehânî, Ebu Nu'aym Ahmet b. Abdullâh, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ*, Matbaatu's-Saâde, 1979.
- Kal'acî, Muhammed Revvas, *Mevsûatu Fikhi Süfyânî's-Sevrî*, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1990.
- _____, *Mevsûatu Fikhi İbrâhim en-Neha'î*, Mekke: Câmîati'l-Melik Abdülazîz, 1979.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaüddin, *Bedâiu's-Sanâi' fi-Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: 1982.
- Müslim, Ebû Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *es-Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Nâim, Ahmet ve Miras, Kâmil, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: DİB Yay, 1993.
- Özdirek, Recep ve Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Süfyan es-Sevrî", DİA, XXXVIII, (2010), ss. 23-28.
- Pezdevî, Ebu'l-'Usr Ali b. Muhammed, *Kenzu'l-Vusûl ilâ Ma'rifeti'l-Usûl*, (Abdü'lâzîz el-Buhârî'nin, Keşfu'l-Esrar 'an Usûli Fahri'l-İslâm Pezdevî içinde), yy. Dersâadet, 1308.
- Safedî, Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, nşr. Ahmed el-Arnaût ve Mustafa Türkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420.
- Sarsarî, Necmeddîn Ebi'r-Rabî, *Şerhu Muhtasari'r-Ravza*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407.
- Sem'ânî, Muhammed b. Abdülcebbar, *Kavâti'u'l-Edille fi'l-Usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâil, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418.

- Serahsî, Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1406.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman, *Tedribü'r-Râvi*, nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Beyrut: 1399.
- Sübki, Abdülvehhâb b. Ali, *Raf'ül Hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, thk. Ali Muhammed Mu'avviz, Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd, Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1419.
- Süfyan es-Sevrî, *el-Ferâiz*, thk. Abdülaziz b. Abdullah el-Helîl, Riyad: Dâru'l-Âsime, 1410.
- Şeyh Nizâm, *el-Fetevâ'l Hindiyye*, çev. Muhammed Özdemir, Diyarbakır: 1973.
- Şirbinî, Muhammed Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Mısır: 1373.
- Teymî, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtim, *Kitâbu'l-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâi ve'l-Metrûkin*, thk. Mahmud İbrahim, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1992.
- Uyar, Ahmet, "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar, Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri", *Bilimname Düşünce Platformu*, 5 (2004/2) s. 29-44.
- Yahya b. Ma'în, Avn b. Ziyâd el-Bağdâdî, *Kitâbu't-Târih* (Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî Rivâyeti), thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, Mekke: Merkezü'l-Bahsi'l-İlmi ve İhyâu't-Turâsi'l-İslâmî, 1979.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen-i Tirmizî*, tlk. İzzet Ubeyd ed-Du'âs, Humus: Mektebetü Dâru'd-Da've, 1385.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnâvud ve Ali Ebû Zeyd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Zerkeşi, Muhammed b. *Abdillah, Bahru'l-Muhît fî Usûli'l-Fıkh*, thk. ve tlk. Muhammed Tâmir, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421.
- Zeyla'î, Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Eymen Salih Şaban, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1415.